

Лемішко О.О.,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

ІНВЕСТИЦІЇ В ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Досліджено проблему інвестування в основний капітал за видами економічної діяльності, динаміку інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування, витрати організацій на виконання власними силами наукових та науково-технічних робіт за видами робіт, фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування. Подано пропозиції щодо подальшого розвитку інвестиційної системи.

Investments in the basic capital by kinds of economic activities, dynamics of the investment in the basic capital on sources of financing, expenses of the organizations for performance by their own resources of scientific and scientifically-technical works by kinds of works, financial results from usual activity up to the taxation are investigated. Offers for the further development of investment system are made.

Практика економічно розвинених країн свідчить, що стійке зростання економіки в умовах глобальної економічної конкуренції зумовлене високим рівнем впровадження у виробництво нових технологій і розробок. При цьому приріст виробництва забезпечується шляхом формування сприятливого інвестиційного клімату, який дає змогу посилити зовнішні фінансові вкладення, зокрема у високоефективні інноваційні продукти. Фінансування інноваційно-технологічних розробок розглядається як чинник соціально-економічного зростання країни. Фінансова складова сприяє розв'язанню економічних, соціальних, екологічних та інших проблем розвитку сучасного суспільства¹.

Умовою поліпшення економічного стану країни є також активна інноваційно-інвестиційна галузева діяльність, а тому необхідно особливу увагу звертати на формування науково обґрунтованої національної системи. Системний підхід до цієї проблеми та розробка інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку країни мають забезпечити поступальний та цілеспрямований розвиток її економічного потенціалу. А реалізація чіткої інноваційної стратегії — поступове формування національної інвестиційної системи, яка була б здатною до саморегулювання. Тобто по суті потрібно створити таку систему, яка через внутрішні механізми сама забезпечуватиме перехід усіх підприємств до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку.

Одним із головних принципів стратегії соціально-економічного розвитку української держави є реалізація політики, спрямованої на запровадження інноваційної моделі структурної перебудови та зростання економіки. Здійснення еконо-

¹ Шира Т.Б. Вплив інноваційно-технологічного потенціалу підприємства на конкурентоспроможність інноваційного продукту // Фінанси України. — 2006. — № 1. — С. 43—51.

мічних трансформацій має відбуватися з урахуванням пріоритетів сталого розвитку, тому дедалі актуальнішою стає активізація інноваційних процесів у сфері природоохоронної діяльності і, оскільки одним із найважливіших питань поліпшення екологічного стану в Україні є розв'язання проблеми накопичення твердих промислових відходів, вектор інноваційного розвитку природоохоронної сфери доцільно орієнтувати насамперед у напрямі освоєння вітчизняного техногенно-ресурсного потенціалу. Саме така спрямованість інноваційної природоохоронної стратегії має створити умови для подолання сировинної спеціалізації промислово-господарського комплексу країни, забезпечення її сталого економічного зростання й підвищення рівня та поліпшення якості життя громадян².

Роль інвестицій та інновацій у реструктуризації економіки вивчав Ю. Бендерський³, управління інвестиційною діяльністю в Україні досліджувала Б. Вишивана⁴, становлення інвестиційної моделі економічного зростання України прогнозовані А. Гальчинським та С. Львовичем⁵, мотиваційні чинники міжнародних інвестиційних процесів проаналізовано А. Гайдуцьким⁶, актуальним проблемам стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі присвячено праці А. Чухна⁷. Згадувані дослідження є науковим підґрунтям для розроблення шляхів розвитку країни, у них визначено пріоритети й заходи з удосконалення фінансового забезпечення нарощення науково-технічного та інноваційно-інвестиційного потенціалів.

Метою нашого дослідження є аналіз, спрямований на розвиток національної інвестиційної системи, необхідної для визначення джерел фінансування інновацій, вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо активізації інвестиційної діяльності підприємств, підвищення привабливості інвестиційного клімату, вдосконалення механізму регулювання розвитку інноваційно-інвестиційної сфери та поліпшення фінансового стану підприємств.

Концепція інноваційної системи досліджується у працях вітчизняних фахівців, які зауважують, що головна проблема — забезпечення її розвитку за умови достатнього рівня економіки країни. Для трансформаційної економіки нагальнішим є питання формування інвестиційних ресурсів. Національну інноваційно-інвестиційну систему науковці пропонують трактувати як сукупність інститутів

² Харічков С.К., Губанова О.Р. Іпотека як інструмент мобілізації інвестиційних потоків у сфері освоєння техногенно-ресурсного потенціалу України // *Фінанси України*. — 2006. — № 3. — С. 29—34.

³ Бендерський Ю. Роль інвестицій та інновацій у реструктуризації економіки // *Економіка України*. — 1998. — № 9. — С. 39—47.

⁴ Вишивана Б.М. Управління інвестиційною діяльністю в Україні // *Фінанси України*. — 2004. — № 10. — С. 82—89.

⁵ Гальчинський А., Львович С. Становлення інвестиційної моделі економічного зростання України // *Економіка України*. — 2004. — № 6. — С. 4—12.

⁶ Гайдуцький А.П. Мотиваційні чинники міжнародних інвестиційних процесів // *Фінанси України*. — 2004. — № 12. — С. 50—58.

⁷ Чухна А. Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі // *Економіка України*. — 2004. — № 4. — С. 15—23.

різних форм власності та видів діяльності, які забезпечують організацію фінансування розробки й упровадження конкурентоспроможних наукових ідей.

Інноваційна діяльність у державі є одним із головних напрямів розширення та збільшення капітальних інвестицій, впровадження нових технологій на підприємствах на основі науково-технічного прогресу, що зумовлює регулювання розвитку економіки, істотне підвищення її ефективності. Сьогодні економічні умови спонукають виробника докорінно переглянути технічні, технологічні, інноваційні та фінансові ресурси, систему оподаткування та процеси демонополізації. Інакше кажучи, перед підприємствами постають питання відтворення основних фондів і виробничих потужностей. Дані про інвестиції в основний капітал за 2001—2005 роки представлені в таблиці 1.

Таблиця 1 свідчить про те, що інвестиції в основний капітал щорічно зростає. Якщо в 2005 році вони становили 93096 млн грн, то 2001 року дорівнювали 32573 млн грн, тобто зросли на 60523 млн грн, або в 2,8 разу, а порівняно з 2000 роком ці дані відповідно становили 23629, 69467 млн грн та 3,9 разу. Індекси інвестицій в основний капітал до попереднього року ці висновки підтверджують. Останніми роками спостерігаються вагомні вкладення інвестицій. 2003 року порівняно з 2002-м інвестиції збільшилися на 13833 млн грн, або на 37,2 %, а 2004 року порівняно з 2003-м — на 27703 млн грн, або на 48,4 %, 2005 року порівняно з 2004-м — на 17382 млн грн, або на 22,9 %. Але порівняно з 1990 роком інвестиції ще незначні. Незважаючи на те, що 2005 року вони дорівнювали 56,8 % і порівняно з 2000-м зросли майже в чотири рази, слід ще активніше сприяти піднесенню економіки країни, щоб досягти рівня 1990 року.

Таблиця 1. Зростання інвестицій в основний капітал в Україні за 2001—2005 роки, млн грн

Показники	Роки				
	2001	2002	2003	2004	2005
1. Інвестиції в основний капітал у фактичних цінах	32573	37178	51011	75714	93096
2. Зростання інвестицій до попереднього року, млн грн	8944	4605	13833	27703	17382
3. Зростання інвестицій до попереднього року, %	137,8	114,1	137,2	148,4	122,9
4. Зростання інвестицій до 2000 року, млн грн	8944	13549	27382	52085	69467
5. Зростання інвестицій до 2000 року, %	137,8	157,3	215,9	329,4	393,9

Індекс інвестицій в основний капітал у 2005 році порівняно з 1990-м, який дорівнює 56,8 %, свідчить про те, що система керування підприємствами має істотні вади. Спостерігається недосконалість контрактних відносин і низький рівень відповідальності керівників за фінансові результати роботи підприємств; практика створення при підприємствах малих посередницьких фірм для перекачування до них прибутків шляхом застосування трансферних цін, що призводить до штучної збитковості; відсутність механізму вільного перерозподілу прав участі в капіталі акціонерного товариства і переходу таких прав до осіб, не зацікавлених у забезпеченні довгострокової інвестиційної привабливості підприємства; зо-

рієнтованість діяльності підприємств не на довгострокові, а на короткострокові результати, відсутність чіткої структуризації стратегічних цілей підприємств⁸. Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності розглянемо в таблиці 2 та на рис. 1.

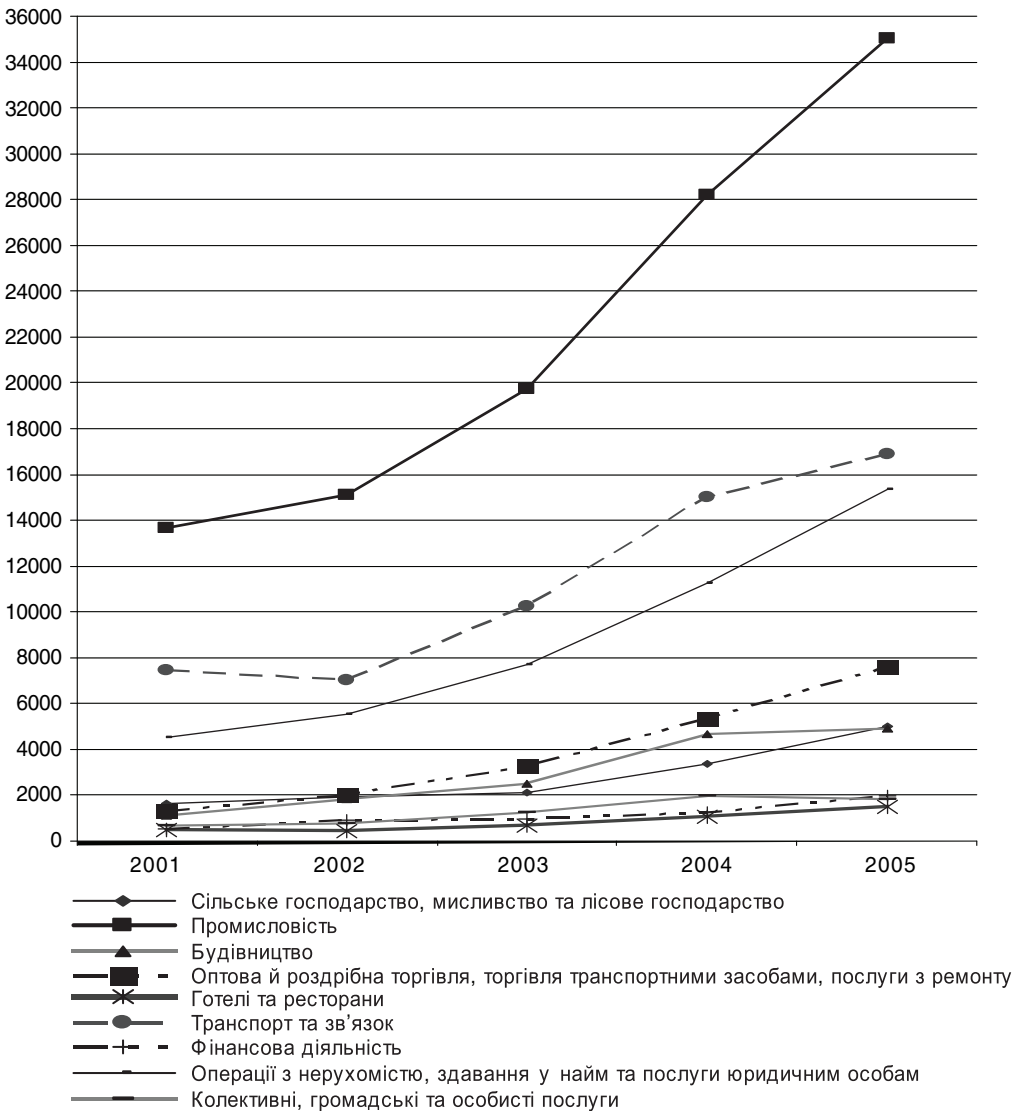
Дані таблиці 2 свідчать, що інвестиції в основний капітал у сільське господарство, мисливство та лісове господарство в 2005-му порівняно з 2001 роком зросли на 60523 млн грн, або в 2,8 разу; інвестиції в промисловість за ці роки — на 21380 млн грн, або в 2,5 разу; інвестиції в будівництво — відповідно на 3820 млн грн, або в 4,4 разу; інвестиції в оптову й роздрібну торгівлю, торгівлю транспортними засобами та в послуги з ремонту — на 6329 млн грн, або в 5,2 разу; готелі та ресторани — на 1039 млн грн, або в 3,2 разу; транспорт і зв'язок — на 9435 млн грн, або в 2,2 разу; інвестиції в фінансову діяльність — на 1434 млн грн, або в 3,7 разу. Інвестиції в основний капітал, пов'язаний з операціями з нерухомістю, здавання у найм та послуги юридичним особам, зросли на 10789 млн грн, або в 3,4 разу; інвестиції в колективні, громадські та особисті послуги в 2005 році порівняно з 2001-м — на 1140 млн грн, або в 2,6 разу.

Таблиця 2. Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності у фактичних цінах, млн грн

Показники	Роки					2005 р. до 2001 р.	
	2001	2002	2003	2004	2005	млн грн	%
Усього							
В тому числі:	32573	37178	51011	75714	93096	60523	285,8
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	1617	1930	2141	3381	5916	3399	310,2
Промисловість	13651	15112	19726	28191	35031	21380	256,6
Будівництво	1109	1823	2502	4675	4929	3820	444,5
Оптова й роздрібна торгівля, торгівля транспортними засобами, послуги з ремонту	1285	2019	3276	5322	7614	6329	592,5
Готелі та ресторани	469	446	677	1074	1508	1039	321,5
Транспорт та зв'язок	7452	7004	10230	15015	16887	9435	226,6
Фінансова діяльність	530	891	977	1245	1964	1434	370,6
Операції з нерухомістю, здавання у найм та послуги юридичним особам	4545	5549	7716	11238	15334	10789	337,4
Колективні, громадські та особисті послуги	686	763	1230	1954	1826	1140	266,2

Проте недостатньо уваги науковці приділяють вирішенню питань активізації інвестиційної діяльності за рахунок як внутрішніх, так і зовнішніх джерел підприємств, удосконаленню економічної політики щодо цільового фінансування окремих інноваційних та інвестиційних розробок з боку органів державної вла-

⁸ Шаблістая Л. Тенденции убыточности промышленных предприятий и обуславливающие ее факторы // Экономика Украины. — 2006. — № 12. — С. 38—48.

Джерело: Статистичний щорічник України за 2005 рік. — Державний комітет статистики України. — С. 210.

Рис. 1. Динаміка інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності у фактичних цінах, млн грн

ди, становлення інфраструктури інвестиційного ринку, розроблення комплексних програм поліпшення інвестиційно-інноваційного клімату і створення на цій основі сталих мотивацій ефективного господарювання в країні.

Проблеми подальшого зростання інвестицій в основний капітал, нагального подолання відставання країни в науково-технічній галузі, відсутності джерел фінансування потребують вивчення на науковому рівні, уваги до них та розв'язання на загальнодержавному рівні. Оскільки країна тільки починає пере-

хід до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку важливо визначити основні чинники її формування та оцінити рівень їх готовності до активізації. Світовий досвід та практика реалізації інвестиційних пріоритетів свідчать, що брак обсягів фінансування створює додаткові труднощі для результативного формування інноваційної моделі розвитку національної економіки. Визначенню загальноекономічної ролі впровадження інновацій як одного з ключових чинників підвищення конкурентоспроможності країни, дослідженню й аналізу динаміки основних показників інноваційної діяльності промислових підприємств України, сучасного їх стану, проблем і напрямів розвитку відповідних галузей у країнах Європейського Союзу присвячено наукову статтю О.Л. Притикиної, Ю.М. Стасюка та О.В. Щипанової⁹.

Розрахуванню критеріїв привабливості видів економічної діяльності для іноземного та українського інвестора та їх придатності до приватизації, побудуванню матриці, що дає змогу приймати рішення щодо продажу об'єктів приватизації, та визначення способів їх приватизації залежно від привабливості виду економічної діяльності для інвестора присвячені дослідження О.П. Процків¹⁰. Автор зауважує, що для прийняття оптимальних приватизаційних рішень важливу роль відіграє інвестиційна привабливість об'єктів приватизації. Пропонується розглядати їхню діяльність не як окремого об'єкта, а як складову середовища, на показники якого впливають економічні та соціальні чинники. Для цього слід аналізувати їхню діяльність, що характеризується відповідними показниками, які збільшують чи зменшують їхню привабливість як об'єкта інвестування, завдяки чому й визначається приватизаційна привабливість. Формування такої моделі передбачає складніші науково-технічні розробки комплексних програм поліпшення інвестиційного клімату і створення на цій основі сталих мотивацій ефективного господарювання в країні. Проблеми зростання інвестицій в основний капітал, фінансового забезпечення інноваційної моделі розвитку національної економіки широко дискутуються у наукових колах упродовж останніх років.

Обґрунтуванню потреби посилення участі держави у формуванні інноваційно-інвестиційного потенціалу, визначення чинників, що впливають на розмір інвестицій в інноваційну сферу в умовах трансформаційної економіки присвячені дослідження Д.О. Гуменюк. Автор констатує, що системна трансформація економіки України передбачає здійснення активної господарської політики, проведення прогресивних структурних зрушень у національному господарстві, створення пріоритетних умов для розвитку галузей, котрі визначають науково-технічний прогрес, вирішення питань щодо реконструкції, модернізації об'єктів господарювання у базових виробничих комплексах. Реалізація заходів із розв'язання окреслених проблем зумовлює насамперед необхідність пошуку фінансових дже-

⁹ Притикина О.Л., Стасюк Ю.М., Щипанова О.В. Інноваційна політика України та інтеграція до ЄС // Фінанси України. — 2005. — № 5. — С. 36—43.

¹⁰ Процків О.П. Матрична модель інвестиційної привабливості об'єктів приватизації // Фінанси України. — 2005. — № 8. — С. 37—49.

рел матеріального та фінансового забезпечення системної перебудови в економіці¹¹. Структурну динаміку як чинник інноваційного розвитку національної економіки розглянуто О. Завгородньою¹², а грошово-кредитну політику держави та інноваційну діяльність банків проаналізовано Б. Луців¹³. Інвестиції в основний капітал за джерелами фінансування представлено в таблиці 3 та на рис. 2.

Таблиця 3. Інвестиції в основний капітал за джерелами фінансування в Україні за 2001—2005 роки у фактичних цінах, млн грн

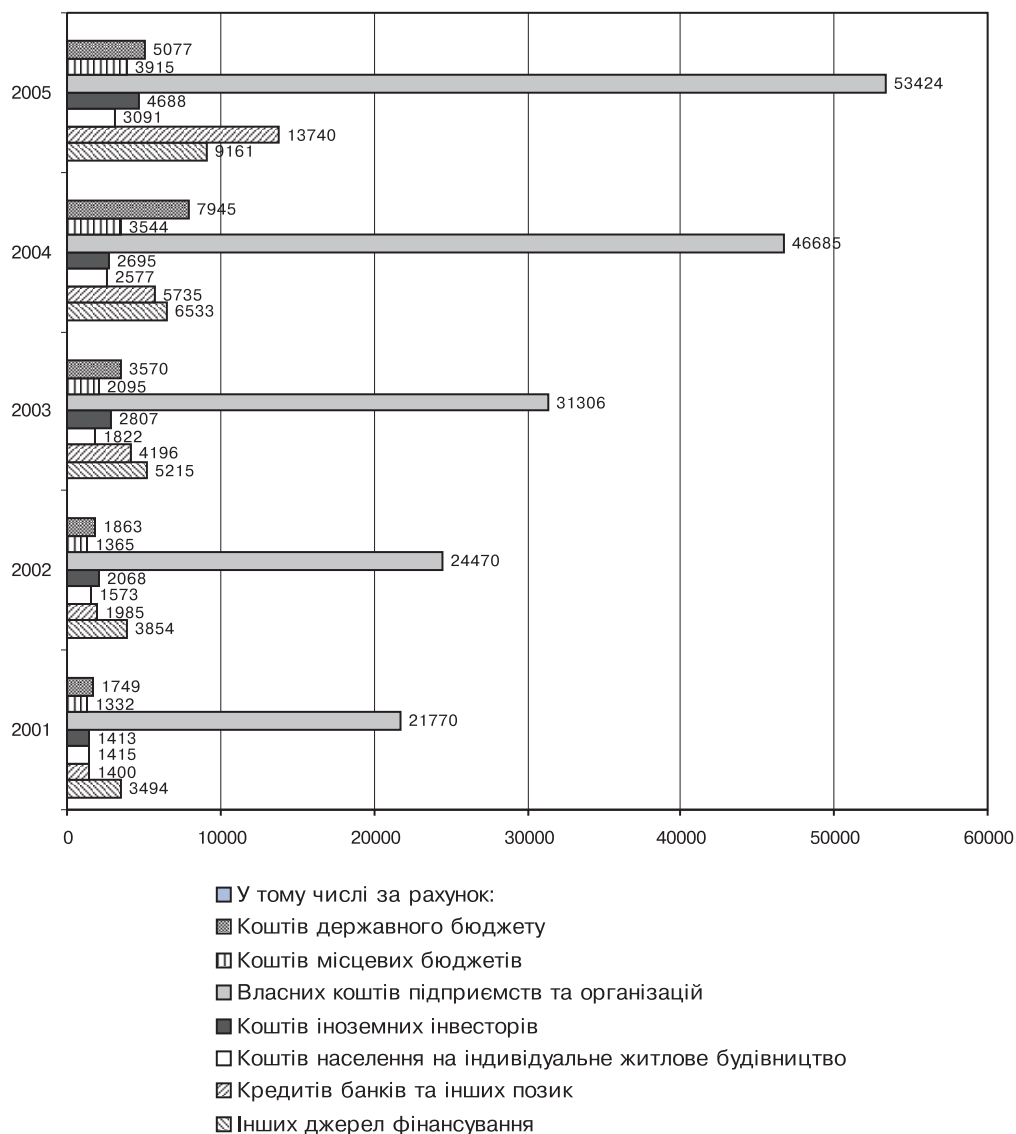
Показники	Роки					2005 р. до 2001 р., млн грн	2005 р. до 2001 р., %
	2001	2002	2003	2004	2005		
Усього	32573	37178	51011	75714	93096	60523	285,8
У тому числі за рахунок:							
Коштів державного бюджету	1749	1863	3570	7945	5077	3328	290,3
Коштів місцевих бюджетів	1332	1365	2095	3544	3915	2583	293,9
Власних коштів підприємств та організацій	21770	24470	31306	46685	53424	31654	245,4
Коштів іноземних інвесторів	1413	2068	2807	2695	4688	3275	331,8
Коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	1415	1573	1822	2577	3091	1676	218,4
Кредитів банків та інших позик	1400	1985	4196	5735	13740	12340	981,4
Інших джерел фінансування	3494	3854	5215	6533	9161	5667	262,2

З даних таблиці 3 видно, що джерела фінансування інвестицій в основний капітал України щорічно зростають. У 2005 році порівняно з 2001-м інвестиції за рахунок коштів державного бюджету збільшилися на 3328 млн грн, або в 2,9 разу. Слід зауважити, що за рахунок централізованих фінансових ресурсів доцільно фінансувати життєво важливі для країни інноваційні проекти. Для підвищення ефективності виділених з бюджету коштів, з метою підтримки інноваційної сфери потрібно брати до уваги такі принципи: швидка результативність, коли кошти вкладаються в уже наявні інноваційні проекти, які перебувають на стадії реалізації. При цьому результативність виявляється не лише у відшкодуванні витрачених коштів, а в поверненні інвестованих ресурсів із приростом доданої вартості та прибутку; розподілу з часовим лагом — коли йдеться про інвестування проектів, які охоплюють усі галузі економіки країни. Для деяких науково-технічних та інноваційних проектів треба використовувати схеми змішаного фінансування. У такому разі фінансування проектів доцільно здійснювати на конкурсних засадах за умови, що не менш як 70 % має покриватися власними коштами підприємства, а 30 % може фінансуватися за рахунок щорічних видатків з державного або місцевого бюджетів.

¹¹ Гуменюк Д.О. Участь держави у формуванні інноваційно-інвестиційного потенціалу // Фінанси України. — 2005. — № 10. — С. 51—59.

¹² Завгородня О. Структурна динаміка як фактор інноваційного розвитку національної економіки // Економіка України. — 2004. — № 11. — С. 34—41.

¹³ Луців Б. Грошово-кредитна політика держави та інноваційна діяльність банків // Економіка України. — 2001. — № 10. — С. 20—21.

Джерело: Статистичний щорічник України за 2005 рік. — Державний комітет статистики України. — С. 205.

Рис. 2. Динаміка інвестицій в основний капітал фінансування в Україні за 2001—2005 роки у фактичних цінах, млн грн

Кредити банків та інші позики в інвестування зросли на 12340 млн грн у 2005 році порівняно з 2001-м, або в 9,8 разу. Чимало досліджень містять рекомендації щодо стимулювання кредитних операцій банківських установ, спрямованих на зближення їх із реальним сектором економіки і на підвищення зацікавленості банків у кредитуванні інноваційної діяльності. Доцільно також розглянути встановлен-

ня пільгових ставок оподаткування залежно від операцій з довгостроковими кредитами, цільовим використанням яких передбачено придбання нової техніки, здійснення нового будівництва, реконструкції та технічного переоснащення. Світова практика багата на різноманітні прийоми заохочення довгострокового вкладення капіталу. Серед них — послаблення податкового тиску на установи, що здійснюють модернізацію та технологічні зміни, надання їм пільг і встановлення квот для організації науково-технологічної галузі, які розподіляються із забезпеченням їх безвідсоткового погашення.

Проблемам кредитування та ефективного використання банківського капіталу, моделювання стратегії інвестиційної діяльності, методологічним аспектам стратегічного управління інвестиційними процесами присвятили свої праці вчені: С. Злупко, О. Кузьмін, О. Василик, М. Кизим, В. Пономаренко, В. Сусіденко, Т. Клименко, О. Дзюблюк, М. Алексеєнко, В. Лагутін та інші. У них визначено принципи стратегічного управління інвестиційною діяльністю підприємства, запропоновано наукові підходи до моделювання стратегії інвестиційної діяльності на рівні окремих регіонів, проаналізовано можливості та форми забезпечення банківських кредитів, визначено умови й механізми надання кредитів, вплив кредитування на економічну ситуацію в регіоні, ефективність використання власних коштів тощо.

Головне джерело фінансування інвестицій в основний капітал в 2005 році порівняно з 2001 роком — це власні кошти підприємств, які збільшилися на 31654 млн грн, або в 2,4 разу. Проблемам ефективного використання власних коштів та накопиченню їх для формування внутрішніх інвестицій регіону присвячені дослідження деяких науковців. На важливості залучення та використання внутрішніх інвестицій, особливо на рівні регіонів та окремих територій, акцентує увагу В. Кифяк¹⁴. Він запропонував шляхи ефективного використання місцевих фінансових ресурсів, заходи щодо інтенсивного залучення національного капіталу у виробничу сферу, проаналізував питання, які пов'язані з розвитком фінансової інфраструктури.

Серед внутрішніх чинників, що сприяють зростанню ефективності інновацій — спроможність керівників підприємства і персоналу усвідомлювати та оцінювати економічні, соціальні й технологічні зміни у зовнішньому середовищі; орієнтація керівників підприємства на довгострокову перспективу і наявність чітких стратегічних цілей; розвинена система збуту й маркетингу, спроможна досліджувати й оцінювати ринкові тенденції; здійснення безперервного пошуку нових ринкових пропозицій; уміння аналізувати й реалізовувати нові ідеї.

Проблеми сучасного економічного розвитку регіонів нерозривно пов'язані з підвищенням їхньої інвестиційної привабливості як для залучення іноземних інвестицій, так і для міжрегіонального перерозподілу інвестиційних ресурсів. Деякі науковці приділяють їм особливу увагу. Зокрема нову парадигму оцінки інвестиційної привабливості регіонів запропоновано О.Є. Кузьмінім та І.М. Комарниць-

¹⁴ Кифяк В.Ф. Внутрішні інвестиції — основа економічного розвитку регіону // Фінанси України. — 2005. — № 8. — С. 32—36.

ким¹⁵, роль місцевих органів влади у створенні сприятливого інвестиційного клімату в Україні висвітлено О.В. Шаповаловим¹⁶, вплив інвестицій на економічне зростання досліджено Г.О. Харламовою¹⁷, інвестиційна привабливість регіонів вивчається Л.О. Петковою¹⁸.

За рахунок коштів населення на індивідуальне житлове будівництво інвестиції зросли на 1676 млн грн, або в 2,2 разу; за рахунок інших джерел фінансування — на 5667 млн грн, або в 2,6 разу. Кошти іноземних інвесторів зросли на 3275 млн грн, або в 3,3 разу. Слід створити Агентство із залучення іноземних інвестицій. До речі, в усьому світі такі агентства (протягом 80-х та 90-х років їхня кількість істотно зросла) є головним інструментом залучення іноземних інвестицій. Зважаючи на обмеженість джерел фінансування й недоступність більшості з них для організацій науково-технологічної галузі та відсутність задовільної для фінансово-кредитних установ застави, брак належних обсягів власних інвестиційних ресурсів для здійснення проектів технічного переоснащення та реконструкції виробничих потужностей, особливої ваги набуває пошук і використання нових джерел, форм і методів фінансового забезпечення інноваційної та інвестиційної діяльності. Так, поряд із традиційними банківськими технологіями — кредитами, за допомогою яких здійснюється фінансування проектів підприємств, з'являються нові — франчайзинг, лізинг, факторинг, форфейтинг, організація та особливості застосування яких широко висвітлені у науковій літературі.

На жаль, сьогодні банківська система активно не впливає на розвиток реального сектору економіки, а обсяги та вартість кредитних ресурсів не відповідають сучасним потребам українських підприємств. Як і в попередні роки, переважає банківське кредитування видів економічної діяльності зі швидким обігом коштів, що мають короткий виробничий цикл. Головним позичальником є оптова та роздрібна торгівля. Ринок цінних паперів також не сприяє розвитку інвестиційних процесів в економіці, оскільки він формується й визначається процесами приватизації. 1 травня 1999 року закінчилася сертифікатна приватизація, було покладено край можливості практично задарма скуповувати акції українських підприємств. Виникла потреба у цільовому банківському кредитуванні галузей і виробництв, визнаних пріоритетними. Також треба усунути штучні переваги банківського капіталу перед промисловим. Кредитна й процентна політика не повинні спрямовуватися на підтримання вищої норми прибутку у сфері банківських, валютних та спекулятивних операцій порівняно з середньою нормою прибутку, яка існує в українській економіці.

¹⁵ Кузьмін О.Є., Комарницький І.М. Нова парадигма оцінки інвестиційної привабливості регіонів: від конкретного до загального // Регіональна економіка. — 2002. — № 4. — С. 36—43.

¹⁶ Шаповалов О.В. Роль місцевих органів влади у створенні сприятливого інвестиційного клімату в Україні // Фінанси України. — 2004. — № 7. — С. 68—74.

¹⁷ Харламова Г.О. Вплив інвестицій на економічне зростання // Фінанси України. — 2005. — № 3. — С. 57—64.

¹⁸ Петкова Л.О. Інвестиційна привабливість регіонів // Фінанси України. — 2005. — № 9. — С. 40—46.

Обсяги та динаміка залучення іноземних інвестицій, насамперед прямих, не відповідають потребам вітчизняної економіки, їхня частка щорічно коливається у межах 4 % ВВП, тоді як у Казахстані — близько 30 %, Естонії — понад 90 %. На одного українця припадає лише до 120 дол. США іноземного капіталу, а в Угорщині, Чехії, Естонії та інших країнах — понад 2 тис. дол. Щоправда, існують іноземні компанії, які тривалий час працюють у країні. Так, дві третини іноземних інвесторів здійснюють діяльність понад п'ять років, половина — близько десяти. Майже 40 % компаній весь прибуток практично реінвестують в українську економіку. Серед них — “Кока-кола”, “Каргіл”, “Крафт Фудз Україна”, Макдональдз Юкрейн ЛТД та інші.

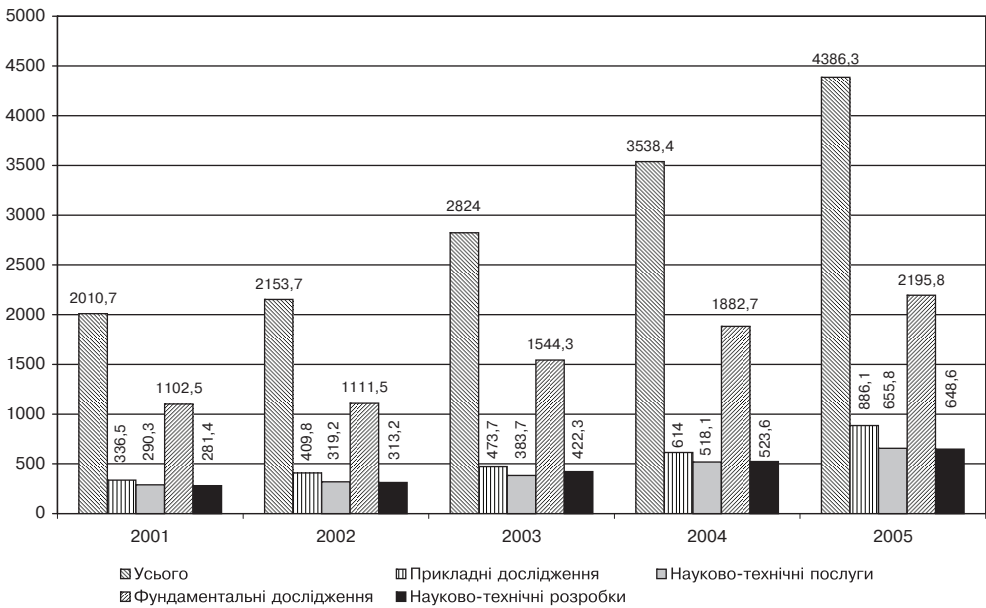
Отже, засадничими правилами, на підставі і з урахуванням яких повинна будуватися система фінансування інновацій, мають бути: чітка цільова орієнтація системи — її поєднання із завданням швидкого й ефективного впровадження сучасних науково-технічних досягнень; логічність, обґрунтованість і юридична захищеність прийомів і механізмів; множинність джерел фінансування; широта й комплексність системи, тобто можливість охоплення максимально широкого кола технічних і технологічних новинок та напрямів їхнього практичного використання. Витрати організацій на виконання власними силами наукових та науково-технічних робіт за видами робіт подано в таблиці 4 та на рис. 3.

Таблиця 4. Витрати організацій на виконання власними силами наукових та науково-технічних робіт за видами робіт у фактичних цінах, млн грн

Роки	Усього	У тому числі			
		фундаментальні дослідження	прикладні дослідження	науково-технічні розробки	науково-технічні послуги
2001	2010,7	336,5	290,3	1102,5	281,4
2002	2153,7	409,8	319,2	1111,5	313,2
2003	2824,0	473,7	383,7	1544,3	422,3
2004	3538,4	614,0	518,1	1882,7	523,6
2005	4386,3	886,1	655,8	2195,8	648,6

Таблиця 4 відображає збільшення витрат організацій на виконання наукових робіт із 2010,7 млн грн у 2001 році до 4386,3 млн грн у 2005 році, витрати збільшилися на 2375,6 млн грн, або в 2,2 разу. Фундаментальні дослідження — це експериментальні або теоретичні дослідження, що спрямовані на оволодіння новими знаннями про закономірності розвитку природи, суспільства, людини та їх взаємозв'язку. Внаслідок їх виконання з'являються гіпотези, теорії та методи, з яких можуть впливати рекомендації щодо проведення прикладних досліджень для визначення можливостей практичного використання одержаних наукових результатів. Витрати на фундаментальні дослідження зросли на 549,6 млн грн, або в 2,6 разу.

Прикладні дослідження — це оригінальні дослідження, які здійснюються для оволодіння новими знаннями, призначеними переважно для втілення конкретної

Джерело: Статистичний щорічник України за 2005 рік. — Державний комітет статистики України. — С. 335.

Рис. 3. Динаміка витрат організацій на виконання власними силами наукових та науково-технічних робіт за видами робіт у фактичних цінах, млн грн

практичної мети чи завдання. Вони визначають шляхи використання результатів фундаментальних досліджень, нові методи розв’язання проблем, сформульованих раніше. Прикладні дослідження зросли на 365,5 млн грн, або в 2,2 разу. Науково-технічні розробки — це систематичні роботи, що ґрунтуються на існуючих знаннях, отриманих у результаті досліджень практичного досвіду та спрямовані на створення нових засобів, матеріалів, продуктів, процесів, систем чи методів. Ці роботи можуть також сприяти істотному вдосконаленню наявних об’єктів. Науково-технічні розробки зросли на 1093,3 млн грн, або в 1,9 разу.

До науково-технічних послуг належить діяльність у галузі науково-технічної інформації, патентно-ліцензійна діяльність, стандартизація, метрологія та контроль за якістю продукції і товарів, науково-технічне консультування підприємств, впроваджувальна та інші види діяльності, які спрямовані на використання наукових знань. Обсяг фінансування витрат на виконання науково-технічних робіт — це сума коштів, що надійшли на рахунок підприємства протягом року з усіх джерел. Обсяг робіт визначається як сума вартості всіх виконуваних протягом звітного року власними силами наукових організацій робіт за прямими договорами без податку на додану вартість. Витрати на науково-технічні послуги зросли на 367,2 млн грн, або в 2,3 разу.

Україна має розгалужену структуру органів державного регулювання інноваційної діяльності різних рівнів та з різними функціями. У державі є Національна

рада з питань державної політики у сфері науково-технічної діяльності і Комітет з питань науки та народної освіти; Кабінет Міністрів, який, за погодженням із Національною академією наук України, галузевими академіями наук, координує діяльність Міністерства промислової політики, Міністерства фінансів України, Міністерства освіти і науки, галузевих міністерств. У 2000 році замість Державного інноваційного фонду було створено Українську державну інноваційну компанію як небанківську фінансово-кредитну установу для фінансування інноваційних проектів, спрямованих на впровадження прогресивних науково-технічних розробок і технологій у виробництво; освоєння випуску нових видів продукції, організації роботи з відбору та експертизи інноваційних проектів, спрямованих на забезпечення розвитку економіки. Компанія має також забезпечувати проведення реконструкції підприємств при реалізації інноваційних проектів.

У процесі розроблення інноваційно-інвестиційної стратегії необхідно визначити пріоритетність використання потенційно доступних інвестиційних ресурсів та здійснити їх кількісну оцінку. Коли система має надлишкові фінансові ресурси, то держава може вдатися до фінансування проектів із тривалим терміном реалізації або з найвищими показниками ефективності. Коли ж фінансів бракує, то питанню відбору об'єктів інвестування слід приділяти особливу увагу, а також залучати інші джерела інвестування. Отже, оцінка інноваційно-технологічного потенціалу підприємства, з урахуванням запропонованого поділу стадій життєвого циклу виробу на технологічні складові, уможливить розв'язання проблем, що виникають у процесі виробництва на кожному з його етапів. Такий підхід сприятиме ефективному використанню внутрішніх фінансових ресурсів підприємства. Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування за видами економічної діяльності розглянуто в таблиці 5.

Таблиця 5. Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування за видами економічної діяльності, млн грн

Показники	Роки					2005 р. до 2001р.	
	2001	2002	2003	2004	2005	млн грн	%
Прибуток, у тому числі:	18740,6	14641,2	19643,3	44578,4	64370,8	45630,2	343,5
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	899,11	-254,6	769,5	2768,0	3702,4	2803,3	411,8
Промисловість	8537,2	2866,5	7137,0	18936,9	28264,3	19727,1	331,1
Будівництво	722,8	-39,6	14,1	770,6	872,2	149,4	120,7
Оптова й роздрібна торгівля, торгівля транспортними засобами, послуги з ремонту	2352,0	4356,4	573,7	6930,2	9464,2	7112,2	402,4
Готелі та ресторани	-27,2	-9,3	-73,9	-30,6	83,1	110,3	—
Транспорт і зв'язок	4135,7	4269,4	5805,2	6665,6	9629,7	5494,0	232,8
Фінансова діяльність	2344,9	2358,1	4252,7	7058,0	93343	6989,4	398,1
Операції з нерухомістю, здавання у найм та послуги юридичним особам	-146,3	929,2	1187,0	1101,2	2636,0	2782,3	—
Колективні, громадські та особисті послуги	-290,2	75,8	-79,5	255,8	81,3	371,5	—

З огляду на показники таблиці 5 фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування за видами економічної діяльності в цілому позитивний. Сільське господарство, мисливство та лісове господарство майже всі роки мало прибуток, за винятком 2002 року, коли збиток дорівнював 254,6 млн грн, а в 2005 році, порівняно з 2001 роком, прибуток збільшився на 2803,3 млн грн, або в 4,1 разу. Прибуток у промисловості за ці роки зріс на 19727,1 млн грн, або в 3,3 разу; в будівництві — на 149,4 млн грн, або в 1,2 разу. Для будівництва, як і для сільського господарства, був невдалим 2002 рік, тому що будівництво зазнало збитків на суму 39,6 млн грн.

Прибуток від оптової й роздрібною торгівлі, торгівлі транспортними засобами, від послуг з ремонту щорічно зростав і в 2005 році (порівняно з 2001 роком) збільшився на 7112,2 млн грн, або в 4 рази; від транспорту і зв'язку зріс на 5494 млн грн, або в 2,3 разу; від фінансової діяльності — на 6989,4 млн грн, або в 3,9 разу; від операцій з нерухомістю, здавання у найм та послуг юридичним особам — на 2782,3 млн грн, від колективних, громадських та особистих послуг прибуток збільшився на 371,5 млн грн. Зростання фінансових результатів до попереднього року, до 2000 року, коефіцієнти капіталізації доходів та рівень рентабельності інвестицій розглянемо у таблиці 6.

**Таблиця 6. Зростання фінансових результатів в Україні
за 2000—2005 роки, млн грн**

Показники	Роки				
	2001	2002	2003	2004	2005
1. Фінансові результати	18740,6	14641,2	19643,3	44578,4	64370,8
2. Зростання фінансових результатів до попереднього року, млн грн	4807,6	—4099,4	5002,1	23935,1	19792,4
3. Зростання фінансових результатів до попереднього року, %	134,5	78,1	134,2	226,9	144,4
4. Зростання фінансових результатів до 2000 року, млн грн	4807,6	708,2	5710,3	30645,4	50437,8
5. Зростання фінансових результатів до 2000 року, %	134,5	105,1	140,9	319,9	462,1
6. Коефіцієнт капіталізації доходів	1,74	2,54	2,59	1,69	1,45
7. Рівень рентабельності інвестицій	0,58	0,39	0,38	0,59	0,69

Аналіз даних таблиці 6 свідчить, що фінансові результати зростали майже щорічно. У 2005 році, порівняно з 2000 роком, прибутки зросли на 50437,8 млн грн, або в 4,6 разу, а порівняно з 2004 роком — на 19792,4 млн грн, або на 44,4 %. У 2002 році порівняно з 2001-м прибутки зменшились на 4099,4 млн грн, або на 21,9 %. Порівняно з 2000 роком фінансові результати щорічно зростали.

Для прийняття рішень стосовно доцільності довгострокових інвестицій виникає потреба в прогнозуванні їх ефективності. Для цього слід проаналізувати витрати за тривалий період. Основними методами оцінки є: розрахунок терміну окупності інвестицій (t), розрахунок індексу рентабельності інвестицій (IR), рівень рентабельності інвестицій (R), визначення чистого приведенного ефекту

(NRV), визначення внутрішньої норми дохідності (IRR) та інші¹⁹. Підґрунтям цих методів є порівняння обсягів планових інвестицій і майбутніх грошових надходжень за конкретними видами інвестиційних проектів. Рівень рентабельності інвестицій в середньому за всіма проектами в Україні, згідно з таблицею 6, щорічно зростає. Починаючи з 2001 року (0,58), зріс до 0,69 в 2005 році, тобто на 0,11 пункта. Пропонуємо розраховувати оборотний коефіцієнт, тобто коефіцієнт капіталізації доходів (IP):

$$IP = I/P,$$

де I — сума інвестицій;

P — сума прибутку.

Як видно з таблиці 6, коефіцієнт капіталізації доходів був найвищим 2003 року і дорівнював 2,59 пункта, а рівень рентабельності інвестицій був найменшим і становив 0,38 пункта. Ці дані за 2005 рік відповідно становили 1,45 та 0,69, тобто виникає потреба наукового обґрунтування співвідношення інвестицій і прибутку та прибутку й інвестицій.

Оцінку фінансового забезпечення інноваційної діяльності в країні необхідно проводити з урахуванням технічного рівня основних засобів, які використовуються, рівень їх зношування, а також те, що економіка держави потребує інвестицій взагалі та інвестицій в інновації. Треба забезпечити інвестиції в поточний розвиток і, крім того, сформувати інвестиції для майбутнього розвитку. Саме ці завдання на часі. За таких умов можна назвати будь-яку суму необхідних інвестицій. Але всіх цих сум буде недостатньо, бо забезпечити формування таких обсягів коштів наша економіка неспроможна: вона функціонує в умовах обмеженої пропозиції інвестиційних ресурсів. Тому пропонуємо уряду щорічно визначати інвестиційну привабливість окремих галузей української економіки. Наприклад, перший рік — сільське господарство, другий — вугільна промисловість, третій — машинобудування тощо. Щоб після реконструкції і модернізації ці галузі відповідали європейським стандартам і виробляли конкурентоспроможну продукцію.

Розрахунок потреби в інвестиційних ресурсах треба здійснювати, використовуючи досвід, накопичений розвиненими країнами. Наприклад, американська модель ґрунтується на принципі вільної конкуренції і на регулюванні ринку великими міжнародними корпораціями. Орієнтація технологічного розвитку здійснюється шляхом виокремлення пріоритетної галузі. Визначивши перелік пріоритетних галузей, можна розрахувати обсяги необхідних для їх розвитку інвестицій в поточному періоді та на перспективу. Такий розрахунок буде простіше здійснити в розрізі окремих підприємств. Японська модель передбачає забезпечення державою пріоритетів за допомогою стимулювання конкретних технологій. Отже, у нашій країні для спрощення процедури розрахунку та забезпечення фактично цільового фінансування доцільно чітко визначити перелік інноваційно активних підприємств

¹⁹ Фінансовий менеджмент: Підручник / Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. — К.: КНЕУ, 2005. — С. 291—295.

та розрахувати обсяги необхідних для їх розвитку інвестиційних ресурсів. Подальшого вивчення потребують питання формулювання засад державного управління інноваційно-інвестиційною системою, кількісного виміру показників, що характеризують її функціонування, визначення механізмів розробки та забезпечення реалізації інноваційно-інвестиційної стратегії країни.

Напрями реформування державної інвестиційної політики мають охоплювати такі аспекти.

1. В інвестиційну сферу впроваджувати державні програми, спрямовані на поліпшення інвестиційного клімату, формування інноваційної моделі економіки і підвищення ефективності інвестування.

2. Головними джерелами інвестування мають стати кошти підприємств і організацій у вигляді прибутку.

3. Цільове кредитування інвестиційних проектів має здійснюватися на пільгових умовах. Банківський сектор слід перевести на довгострокове кредитування. Якщо банк фінансує інвестиційні проекти, то треба передбачати аналіз і контроль за поточною діяльністю інвестора і підприємства-позичальника.

4. Виконувати банківське кредитування галузей і виробництв, визначених як пріоритетні. Треба усунути штучні переваги банківського капіталу перед промисловим.

5. Стимулювати організації до виконання власними силами наукових та науково-технічних робіт за їх видами.

6. В інноваційну сферу впроваджувати державні програми, спрямовані на поліпшення інвестиційного клімату, та формувати інноваційну модель економіки.

7. Щорічно збільшувати фінансовий результат від звичайної діяльності.